

Erfgoedparticipatie en Omgevingswet

Bouwstenen voor de
Uitvoeringsagenda Faro

Erfgoedparticipatie en Omgevingswet

Bouwstenen voor de Uitvoeringsagenda Faro

Nederland staat de komende jaren een breed scala aan (ruimtelijke) opgaven te wachten. In het licht van de komende Omgevingswet krijgen alle inwoners van Nederland, als zij dit willen, nadrukkelijker een stem in de aanpak van deze opgaven. Dit geldt voor opgaven in allerlei domeinen: van wonen tot water en van energie tot erfgoed. Maar wat betekent de Omgevingswet precies voor de participatieprocessen, en dan in het bijzonder in het geval van erfgoed? Hoe past dit binnen de ambities van het Verdrag van Faro? Welke concrete acties zijn nodig om burgers, initiatiefnemers en overheden als gelijkwaardige participanten om tafel te krijgen?

Om samen met een brede groep vertegenwoordigers uit de erfgoedsector op zoek te gaan naar de antwoorden op deze vragen zijn twee werksessies 'Erfgoedparticipatie en Omgevingswet' georganiseerd. In dit verslag zetten wij de belangrijkste bevindingen uit deze werksessies uiteen.

Inleiding

Aanleiding

Nederland heeft het voornemen om het Verdrag van Faro te ratificeren. In dit Europese verdrag wordt de maatschappelijke en verbindende waarde van erfgoed benadrukt. In het bijzonder staat het belang van deelname door de samenleving centraal. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) onderzoekt daarom hoe burgerinitiatieven en participatie het best kunnen worden gestimuleerd en gefaciliteerd. Ook door Omgevingswet wordt het belang van participatie onderstreept en krijgt het een nog grotere rol in de toekomst.

De Omgevingswet gaat een cruciale rol spelen in de aanpak van de grote opgaven waar Nederland voor staat. Het is daarom van groot belang om participatie, in dit geval in het bijzonder met betrekking tot cultureel erfgoed, in de toekomst als volwaardig onderdeel mee te nemen in de werking en uitvoering van de Omgevingswet. Vanwege de centrale rol voor participatie in zowel de Omgevingswet als het Verdrag van Faro, biedt de inwerkingtreding van de Omgevingswet mogelijkheden om uitwerking te geven aan het Verdrag van Faro. De RCE is bezig met het opstellen van een Uitvoeringsagenda Faro. Hierin zal nadrukkelijk een brug zal worden geslagen tussen Faro en de Omgevingswet.

Als input voor deze Uitvoeringsagenda is door de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed aan Land-iD gevraagd twee werksessies te begeleiden en de inhoudelijke verslaglegging te verzorgen. Tijdens deze werksessies is een brede groep deelnemers uit de wereld van erfgoed, ruimtelijke ordening en aanverwante domeinen gevraagd mee te denken over de invulling van deze Uitvoeringsagenda

voor het thema Omgevingswet. Een enthousiaste groep vertegenwoordigers vanuit onder andere bewonersverenigingen, overheden, projectontwikkelaars en onderwijs deelde tijdens twee interactieve werksessies ervaringen en dromen over erfgoedparticipatie.

Interactieve werksessies

Tijdens de eerste sessie over Faro en de Omgevingswet blikten we terug en keken we vooruit. We vroegen de groep naar zijn ervaringen met participatieprocessen in het verleden, naar goede en slechte voorbeelden, verbeterpunten en kansen. Daarnaast bevroegen we de deelnemers naar hun dromen en bewogen we ons voorzichtig naar wat er nodig is om deze toekomstdromen te realiseren. Op basis van deze toekomstdromen definieerden we enkele speerpunten die kunnen helpen om deze dromen te realiseren.

Tijdens de tweede sessie praatten we door over deze speerpunten. Hoe kunnen we handen en voeten geven aan deze speerpunten? We concretiseerden het doel, de opgaves, benodigde acties en wie deze acties zouden kunnen oppakken.

Dit (beeld)verslag presenteert een overzicht van de bevindingen tijdens de werksessies. In twee hoofdstukken wordt dit per werksessie bondig uiteengezet. We eindigen het tweede hoofdstuk met 6 uitgewerkte speerpunten, die handvatten bieden in opmaat naar de Uitvoeringsagenda Faro.

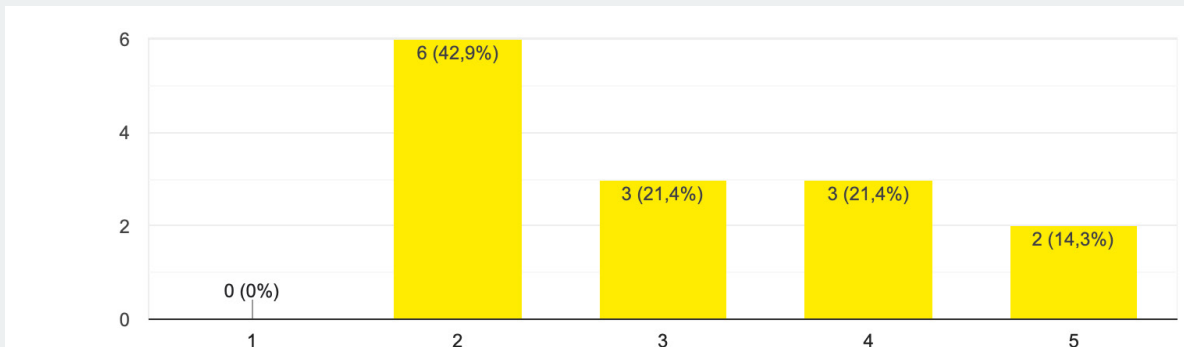
Vorbereiding op de werksessies

Mei 2022

Voorafgaand aan de werksessie vroegen wij de genodigden een korte enquête in te vullen. Hieruit haalden we al veel waardevolle informatie op en ontstond vroeg al een beeld van een groep die veel waarde hecht aan erfgoedparticipatie, maar ook erkent dat deze processen (nog) niet goed genoeg verlopen.

De reacties uit de enquête vormden het vertrekpunt voor de stellingen die wij tijdens de eerste werksessie met de deelnemers bespraken. We lichten op de volgende pagina's per vraag enkele reacties uit.

Erfgoedparticipatie heeft een volwaardige rol bij ruimtelijke ontwikkelingen.

Ik ben er wel voorstander van, maar zie dit in de praktijk van de gemeenten die verantwoordelijk zijn weinig terug.

momenteel is in de meeste ruimtelijke ontwikkelingen geen sprake van burgerparticipatie. De meeste ontwikkelingen lenen zich dan ook niet voor participatie. Die participatie vindt vooral plaats buiten de ontwikkelingen om en op instigatie van musea of gemeentearcheologen. Voor het gebouwde erfgoed is het anders. Bij kastelen, landgoederen en buitenplaatsen zijn veel vrijwilligers werkzaam. Ook zijn er veel natuurvrijwilligers. Maar vaak buiten ruimtelijke ontwikkelingen.

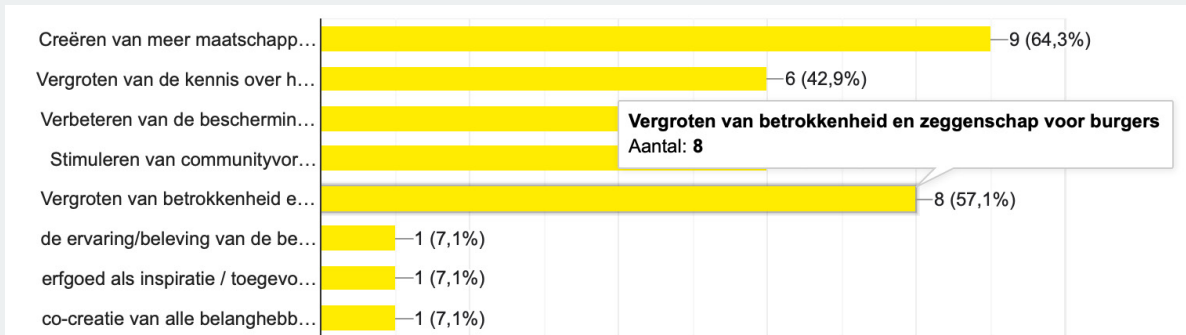
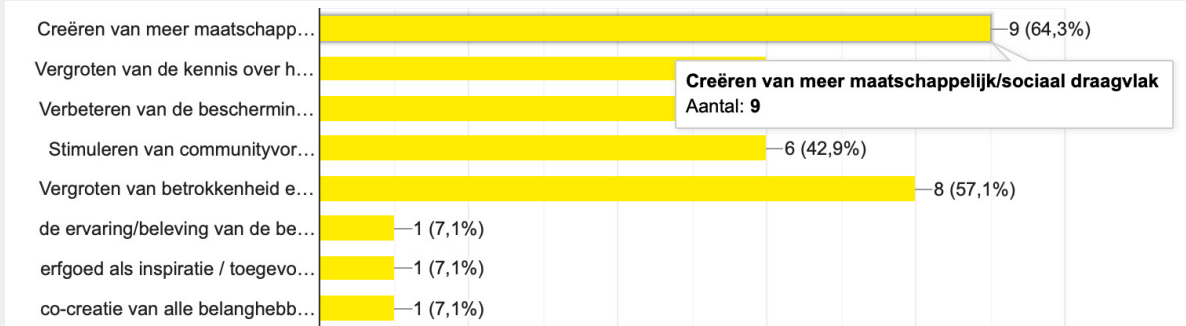
Ruimtelijke ontwikkelingen zijn vaak een weergave van maatschappelijke opgaven. Belangrijk, cruciaal om de gemeenschap te betrekken bij de instandhouding, ontwikkeling en vormgeving van hun (historische) leefomgeving. Participatie is wel sterker op lokaal en regionaal niveau dan op landelijk niveau.

Erfgoedaspecten worden nog sectoraal en vaak te laat in processen betrokken. Participatie gaat over brede betrokkenheid. Dat vraagt tijd en vooral zorgvuldige processen met interactie, kennisdeling en gerichte interactie middelen.

Over de rol van participatie in huidige (erfgoed) participatieprocessen lopen de meningen uiteen, maar heerst toch een overwegend negatief beeld. In de toelichtingen wordt een beeld geschetst van participatieprocessen waar met regelmaat te sectoraal wordt gewerkt en waar participanten te laat in het proces worden betrokken. Alle respondenten geven echter aan participatie

belangrijk te vinden, ook in praktische zin: zonder participanten is instandhouding van erfgoed veel lastiger.

Wat is volgens u de voornaamste bijdrage van erfgoedparticipatie in (ruimtelijke) ontwikkelingen?

Vaak gaat restauratie samen met functiewijziging (herbestemming). Dan verandert er nogal wat voor de omgeving. Participatie zorgt dan voor draagvlak.

Zonder betrokkenheid en kennis is er geen draagvlak voor bescherming/behoud van het erfgoed

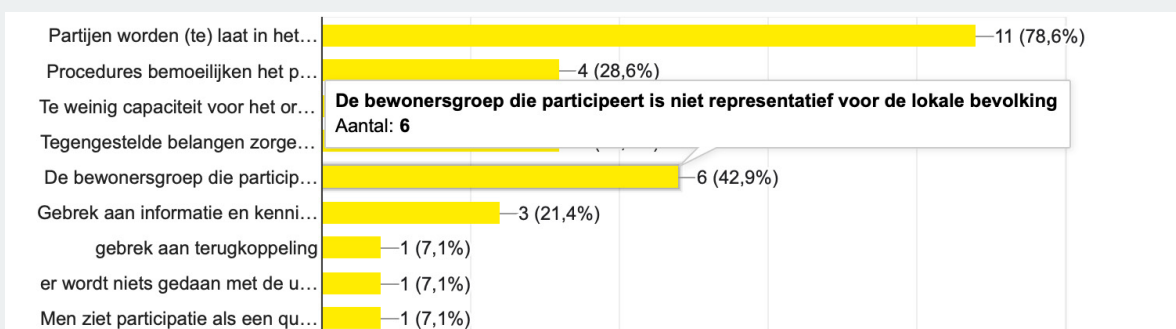
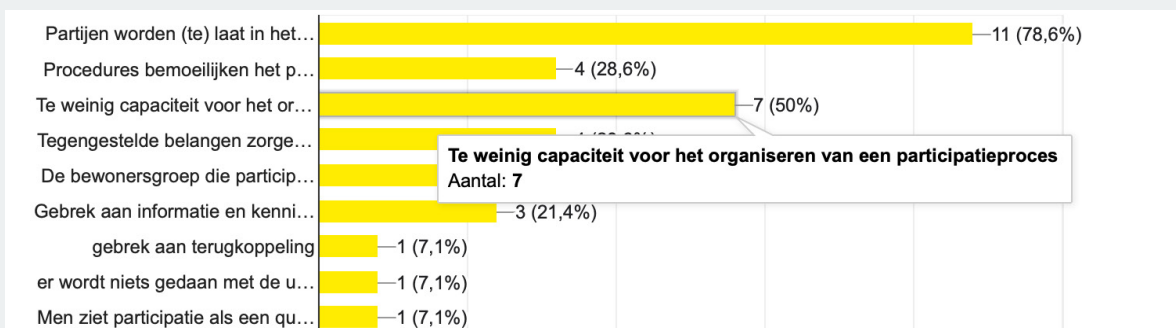
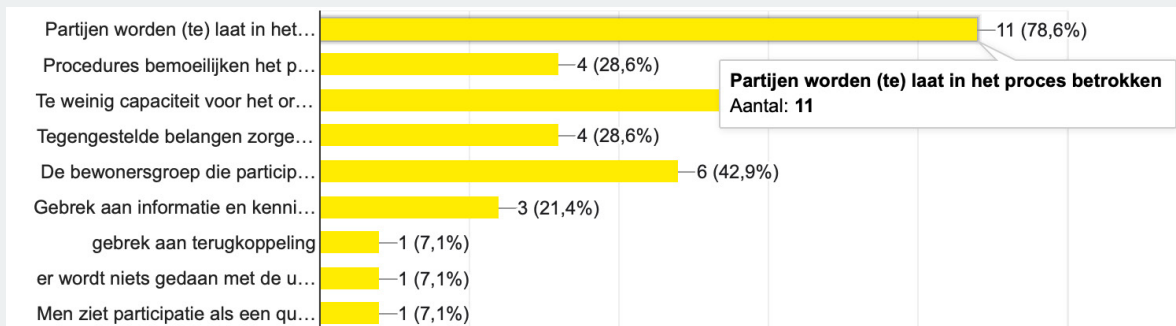
Participatie is meer dan alleen burgers betrekken. Het gaat om het bij elkaar brengen van de vele stakeholders/ belanghebbenden en samen oplossingen te vinden voor gezamenlijke problemen. Co-creatie en samenwerking op lange termijn

Participatie gaat voor mij over het samenspel tussen burgers, overheid, belangenvertegenwoordigers en experts zodat zij hun kennis, creativiteit en ideeën met elkaar kunnen delen. Het is daarvoor nodig om burgers vroegtijdig te betrekken en hen een stem te geven.

Het meest genoemd werd het creëren van meer maatschappelijk draagvlak. Respondenten geven aan dit ook als voorwaarde te zien voor succesvolle (her)ontwikkeling: zonder betrokkenheid en kennis (d.m.v. participatie) is er geen draagvlak voor behoud van het erfgoed. Daarnaast (en hier nauw mee verbonden) werd ook het vergroten van de betrokkenheid en zeggenschap voor

burgers veel genoemd: een 'democratisering' van (ruimtelijke) ontwikkelingen. Ook het stimuleren van communityvorming rond erfgoed, vergroten van de kennis rond erfgoed en het verbeteren van de bescherming van het erfgoed worden gezien als waardevolle bijdragen door (burger) participatie.

Wat is volgens u het grootste struikelblok voor publieksparticipatie in erfgoedontwikkelingen?

Het tijdstip waarop partijen worden betrokken om participatieprocessen te organiseren en is wordt overtuigend als grootste struikelblok gezien de bewonersgroep die participeert vaak niet bij de huidige participatieprocessen. Daarnaast representatief voor de (totale) lokale bevolking. zijn er uitdagingen bij het vinden van capaciteit

Met het oog op het Verdrag van Faro en de Omgevingswet gaan participatieprocessen veranderen. Waar verwacht u dat de grootste winst behaald kan worden?

Dat er meer aandacht komt voor het goed organiseren en integreren van het participatieproces in het (besluitvormings)proces.

door een grotere betrokkenheid van bewoners kan meer gedragen kwaliteit aan de leefomgeving worden toegevoegd.

Omdat participatie wettelijk geregeld wordt, en dus een recht is, hoop ik dat enerzijds het strijdbare karakter van inspraak vermindert. Dus dat participatie meer samenwerken wordt en minder strijden. Anderzijds maak ik me zorgen dat bestuurders nooit meer contrair besluiten zullen nemen, tegen de lokale belangen in.

door het borgen van het proces worden (hopelijk) ook de uitkomsten serieuzer meegenomen

ik verwacht dat de grootste winst te behalen valt bij het veranderen van de procedures, zodat participatie in een vroegtijdig stadium kan worden meegenomen. Daarnaast hoop ik dat er door de nieuwe wet en Faro er meer kennis komt over dat wat mogelijk is, dat mensen (zowel ambtelijk, bestuurlijk als initiatiefnemers) leren om kansen te zien, in mogelijkheden gaan denken en erfgoed niet meer zien als een last, maar als een lust. Want als er meer kennis is, komt er ook meer begrip. Onbekend maakt tenslotte onbemind.

Er zijn diverse dromen voor participatieprocessen en eerder te starten zodat er meer kwaliteit in de toekomst, maar de rode lijn in de reacties kan worden toegevoegd en er meer gedragen is de wens om participatieprocessen beter resultaten ontstaan.

Wat zou volgens u de eerste actie moeten zijn voor versterking van erfgoedparticipatie binnen de processen van de Omgevingswet?

Platform met goede voorbeelden. Capaciteit en kennis creëren bij lokale overheid (financieel, begeleiding, deskundigheid, communicatiemiddelen etc.). Benoemen belang van participatie bij erfgoed in erfgoed- en omgevingsvisie. Borging erfgoedwaarden in omgevingsplan. Gebiedsgerichte benadering. Raadsadvisering en participatie BOPA bij erfgoed. etc.

Participatie bij elk proces/project/plan zo vroeg mogelijk actief vorm geven

een groot bewonerspanel (500 mensen) oprichten, die actief gevraagd wordt mee te denken over ontwikkelingen.

Samenwerking van verschillende afdelingen binnen de overheid verbeteren: meer gebiedsgericht werken en zorg dat je weet wat er speelt.

goed naar burgers/initiatiefnemers luisteren en niet direct vanuit de overheid (gemeentelijk, provinciaal en landelijk) alles willen regelen en overnemen. Dan gaat er misschien wel eens wat mis, maar hoe erg is dat? Daar leren we van. Geef mensen de ruimte in dit proces.

Over de eerste acties om de benoemde dromen te realiseren bestaan uiteenlopende ideeën. Wat veel naar voren komt is het eerder en gelijkwaardiger betrekken van bewoners. Hierbij is onder andere behoefte aan een duidelijker overzicht in welke methodes er zijn en aan een betere samenwerking binnen en tussen overheden om deze processen vorm te geven.

GTAP

publiekparticipatie zal (vanwege zwaai Omgevingswet/ Fato) een nadrukkelijker rol gaan krijgen in ontwikkelingen. Wat is onze belangrijkste hoop voor de toekomst?

Interactieve werksessie I

7 juni 2022

De eerste interactieve werksessie stond in het teken van zowel terugblikken als vooruitkijken. In drie rondes vroegen wij naar de erfgoedparticipatie van vandaag, uw dromen voor morgen en de acties benodigd om deze dromen te realiseren. Dit vond plaats in twee groepen: in dit hoofdstuk bespreken wij kort de bevindingen per ronde per deelgroep.

Ronde 1: participatie vandaag

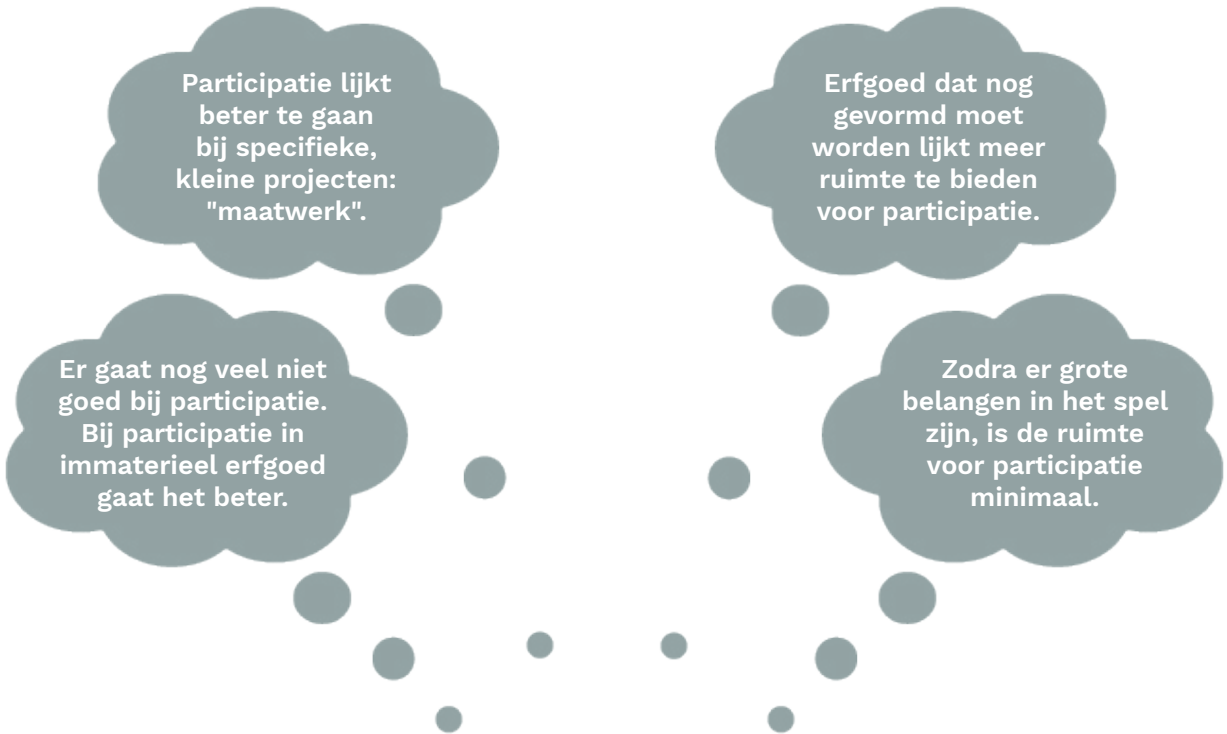
In de eerste ronde vroegen wij naar de huidige ervaringen die zijn opgedaan met (erfgoed) participatie. Dit gebeurde aan de hand van 3 beweringen waarbij deelnemers werd gevraagd stelling te nemen. Deze waren:

- De input uit participatieprocessen levert op dit moment een belangrijke bijdrage aan erfgoedontwikkelingen.
- Participatieprocessen omtrent erfgoed verlopen op dit moment goed.
- Participatieprocessen hebben op dit moment een volwaardige rol bij ruimtelijke ontwikkelingen met erfgoed.

Op de volgende pagina's is bij elk van de stellingen aangegeven wat (samengevat) de gedachten en ideeën waren.

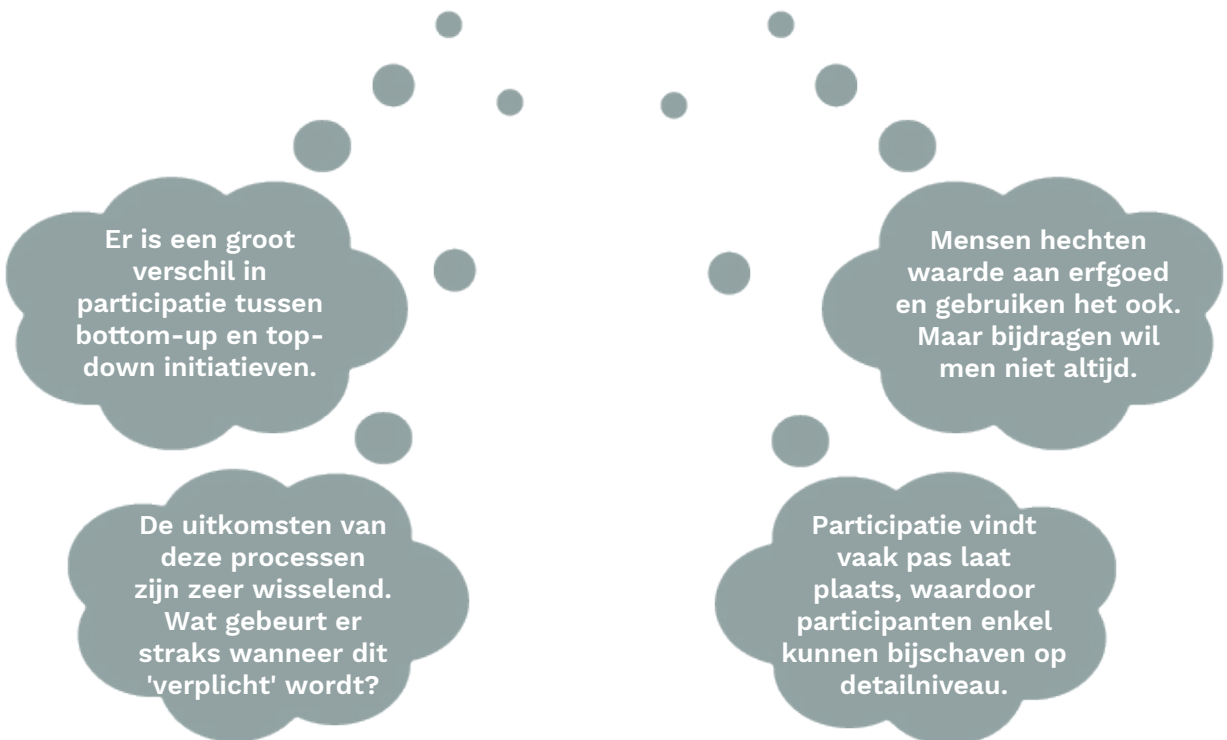
Deelgroep I

Stelling 1

“De input uit participatieprocessen levert op dit moment een belangrijke bijdrage aan erfgoed-ontwikkelingen.”

Deelgroep II

Deelgroep I

Erfgoed moet een afspiegeling zijn van de samenleving. Dat zou ook moeten gelden voor het participatieproces.

Hoe ga je als overheid om met stemmen die de voortgang van het proces belemmeren?

Participatieprocessen over korte termijn ontwikkelingen gaan vaak veel beter dan processen over de lange termijn.

Het is belangrijk om voldoende en tijdig in het proces informatie te delen met participanten.

Stelling 2

“Participatieprocessen omtrent erfgoed verlopen op dit moment goed.”

Deelgroep II

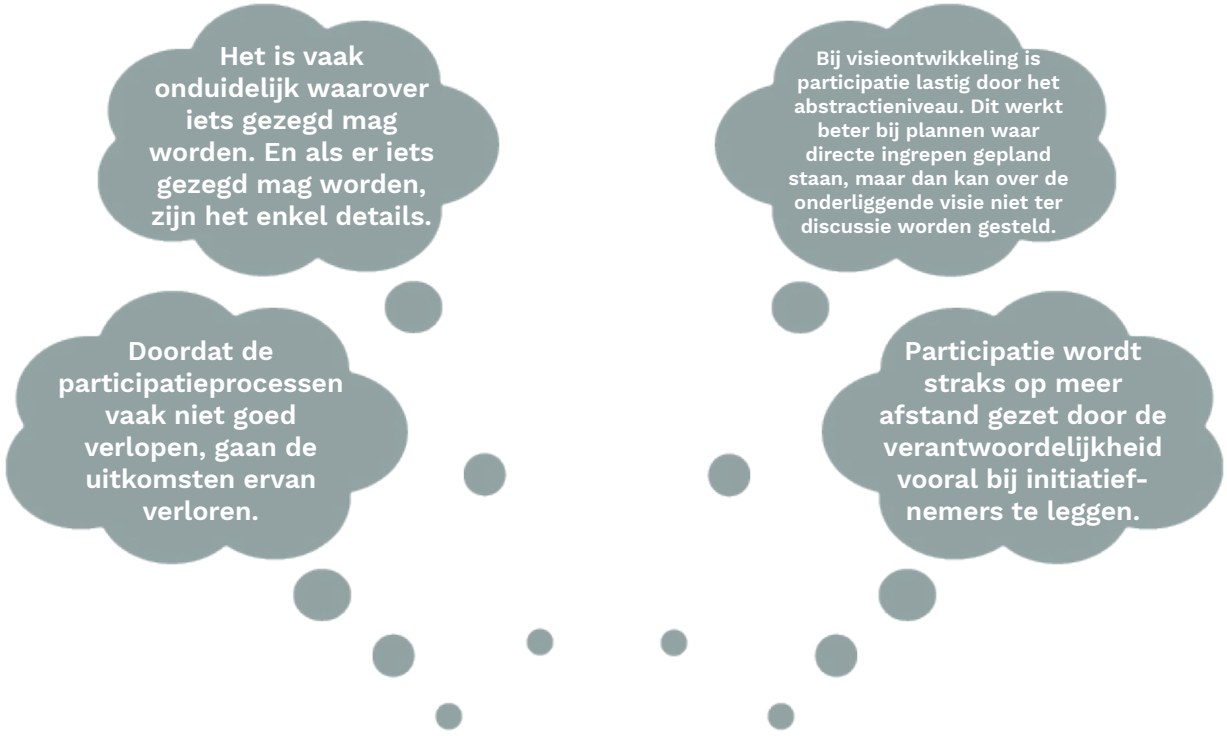
Een gebrek aan transparantie en invloed leidt vaak tot frustratie. Waarom zou iemand dan nog participeren?

Werk met voor wie de plek is bedoeld. Als je een plek voor kinderen ontwikkelt, betrek kinderen dan als participant!

Sommige groepen komen zelden aan bod. Participanten zijn vaak wit, hoogopgeleid, man en ouder.

Er zijn goede voorbeelden, zoals Park Sonsbeek waar men met een "schouwgroep" wordt gewerkt.

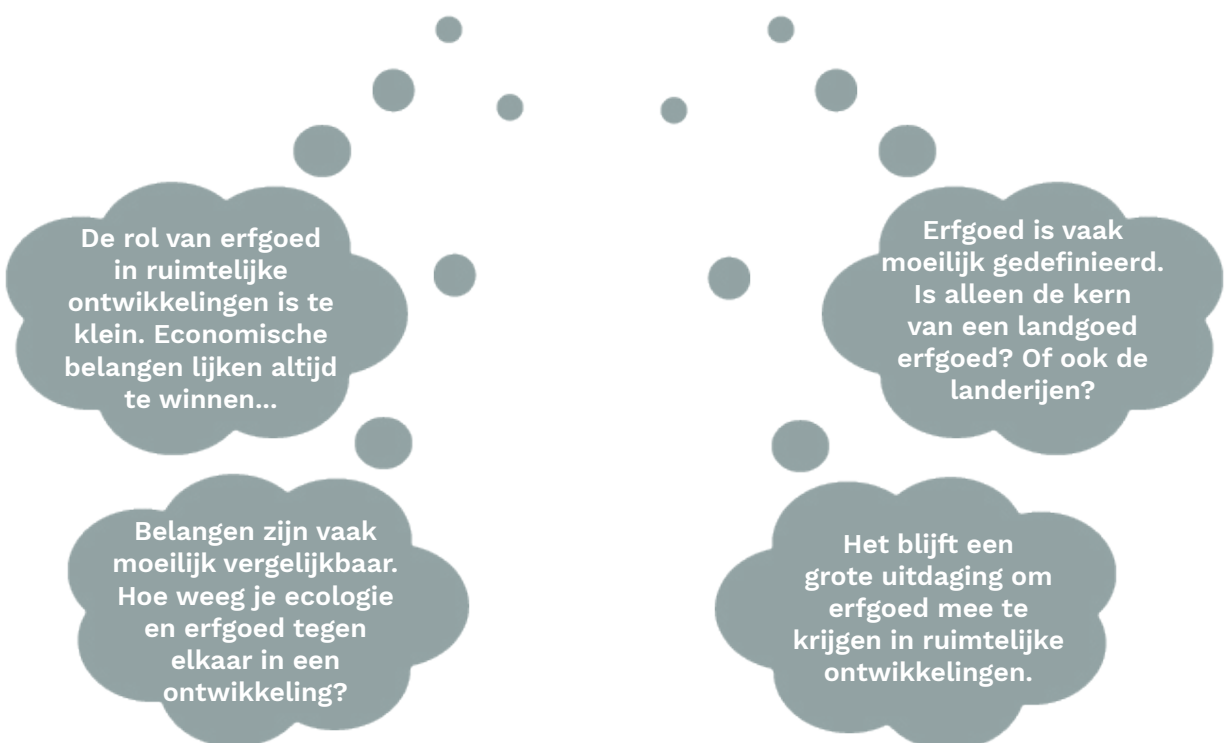
Deelgroep I

Stelling 3

“Participatieprocessen hebben op dit moment een volwaardige rol bij ruimtelijke ontwikkelingen met erfgoed.”

Deelgroep II

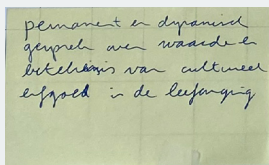

Ronde 2: participatie morgen

In de tweede ronde vroegen wij naar de dromen voor de participatieprocessen van de toekomst. Wij vroegen de deelnemers op te schrijven wat hun belangrijkste hoop is. Van iedere groep zijn de dromen van iedere deelnemer weergegeven.

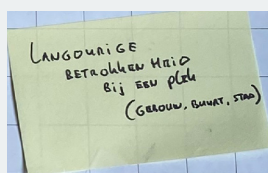
“Publieksparticipatie zal (vanwege zowel de Omgevingswet als het Verdrag van Faro) een nadrukkelijker rol gaan krijgen in (ruimtelijke) ontwikkelingen. Wat is hierbij onze belangrijkste hoop voor de toekomst?”

Deelgroep I

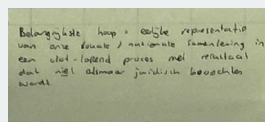
permanent en dynamisch
gesprek over waarde en
betekenis van cultureel
erfgoed in de leefomgeving

"Permanent en dynamisch gesprek over waarde en betekenis van cultureel erfgoed in de leefomgeving"

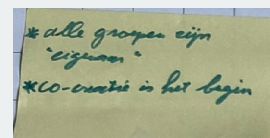
LANGDURIGE
BETROKKEHEID
Bij een plek
(GEBOUW, BUURT, STAD)

"Langdurige betrokkenheid bij een plek (gebouw, buurt, stad)"

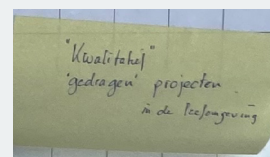
Belangrijkste hoop = eerlijke representatie
van onze lokale / nationale samenleving in
een vlot-lopend proces met resultaat
dat niet alsmaar juridisch bevochten
wordt

"Belangrijkste hoop: eerlijke representatie van onze lokale/nationale samenleving in een vlot-lopend proces met resultaat dat niet alsmaar juridisch bevochten wordt"

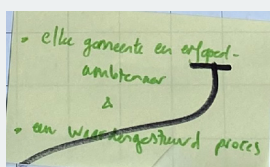
* alle groepen zijn
'eigenaar'
* CO-creatie is het begin

"Alle groepen zijn 'eigenaren' en co-creatie is het begin"

"Kwalitatief"
'gedragen' projecten
in de leefomgeving

"Kwalitatief, 'gedragen' projecten in de leefomgeving"

Elke gemeente een erfgoed-
ambtenaar
en een waardegestuurd proces

"Elke gemeente een erfgoedambtenaar en een waardegestuurd proces"

Rode lijn in de reacties uit deelgroep I is de wens om door middel van participatie tot een meer gedragen resultaat te komen. Deze wens ontstaat uit verschillende wensen: bijvoorbeeld om langdurige betrokkenheid te initiëren, om alle

betrokkenen gezamenlijk 'eigenaar' te maken en om juridische conflicten te voorkomen. Hiervoor zou een erfgoedambtenaar kunnen worden aangesteld om dit te sturen.

Deelgroep II

Een betere ruimtelijke
kwaliteit / leefomgeving

**"Een betere
ruimtelijke kwaliteit/
leefomgeving"**

Erfgoedsector als
toonaangevende in
democratische
vernieuwing

**"Erfgoedsector als
toonaangevend
in democratische
vernieuwing"**

Co-creatie,
echt Samen
(meerdere perspectieven,
belangen, etc.)

**"Co-creatie, echt
samen (meerdere
perspectieven,
belangen, etc.)"**

Werken aan lange
termijn (i.c.m.
korte termijn instru-
menten)

**"Werken aan de
lange termijn
(i.c.m. korte termijn
instrumenten)"**

Niet alleen witte/oudere/
welgestelde Nederlanders!

**"Niet alleen witte/
oudere/welgestelde
Nederlanders!"**

publieksparticipatie niet als doel
op zich, maar een middel (bind)
middel om meerdere belangen
te dienen

**"Publieksparticipatie
niet als doel op zich,
maar een (bind)
middel om meerdere
belangen te dienen"**

dat grotere participatie
ook tot meer verant-
woordelijkheid/betroke-
theid leidt in de
fase na ont-wikkeling.

**"Dat grotere
participatie
ook tot meer
verantwoordelijkheid/
betrokkenheid
leidt in de fase na
ontwikkeling"**

Ruimtelijk erfgoed
wordt gezien als
inspirator en niet
als bedreiging

**"Ruimtelijk erfgoed
wordt gezien als
inspirator en niet als
bedreiging"**

- meer betrokkenheid +
draagvlak bij hoe
ruimtelijk erfgoed
- specifiek voor erfgoed
als inspiratie voor de

**"Meer betrokkenheid
+ draagvlak bij/voor
ruimtelijk erfgoed.
Specifiek voor
erfgoed als inspiratie
voor ruimtelijke
ontwikkelingen"**

Top down +
bottom up
(geen verplichting
maar een wens)

**"Top down + bottom
up (geen verplichting
maar een wens)"**

In Samenwerking
Erfgoed bepalen
Bepalen wat Erfgoed is

**"In samenwerking
erfgoed bepalen,
bepalen wat erfgoed
is"**

Ook in deelgroep II is het bereiken van een meer gedragen resultaat een gemeenschappelijke deler. Hierbij wordt ook de wens uitgesproken dat de erfgoedsector een inspirator wordt voor hoe men met participatieprocessen/democratische

vernieuwing kan omgaan. Daarnaast wordt de erfgoedsector gezien als een sector die een succesvolle combinatie kan maken tussen zowel top-down als bottom-up processen als korte en lange termijn.

Ronde 3: van wensen naar acties

In de tweede ronde vroegen wij naar welke acties met daaronder een korte samenvatting van de nodig zijn om de benoemde dromen te realiseren. belangrijkste speerpunten.
Voor iedere groep is de 'werkposter' weergegeven,

“Welke 3 acties zijn nodig om de benoemde wensen te realiseren?”

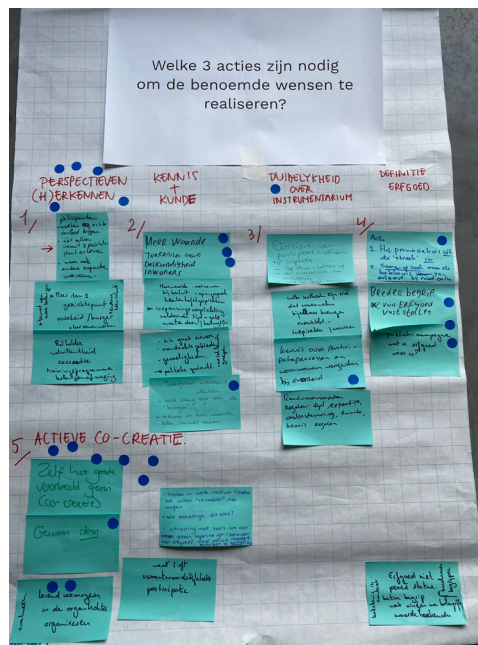
Deelgroep I

Uit de input van deelgroep I kwamen 8 speerpunten naar voren:

- 1. Iedereen eigenaarschap geven**
Alle betrokkenen eigenaar laten zijn: allen gelijkwaardig en met evenveel 'macht'.
- 2. Resultaat bereiken zonder procedures**
Samen werken naar een gedragen resultaat om tegenstand te voorkomen.
- 3. Gemeenschapsvorming stimuleren**
Gemeenschapsvorming als procesdoel om een plek of gebeurtenis te borgen voor de toekomst.
- 4. Krachtenveld helder in kaart brengen**
Goede inventarisatie van de belangen en ontwikkelingen die op een plek af komen.
- 5. Langdurige betrokkenheid initiëren**
Zorgen dat ook na een ontwikkelproces participanten betrokken blijven.
- 6. Open perspectief houden**
Beginnen van participatieproces met een open blik waar nog ruimte is voor een breed scala aan ideeën en suggesties.
- 7. Vaardigheden en kennis op waarde schatten**
Niet alleen professionals zijn 'experts': bewoners van een plek zijn ook expert van hun omgeving!
- 8. Verbinden met zachte waarden**
In participatieprocessen zoeken naar verbinding tussen erfgoedontwikkeling met sociale cohesie, groene leefomgeving en gezondheid.

Deelgroep II

Uit de input van deelgroep II kwamen 8 speerpunten naar voren:

1. **Perspectieven (h)erkennen**
Het is cruciaal dat verschillende participanten zich kunnen verplaatsen in andere gezichtpunten. Dit geldt zowel voor overheid/initiatiefnemer in de burger, maar ook andersom. Hierbij horen ook heldere rollen en 'echte' invloed voor alle participanten. Een goed voorbeeld van het leren verplaatsen in andere partijen is de cursus 'Vrijwilligers en de Omgevingswet' door erfgoedvereniging Heemschut en de Nederlandse Archeologie Vereniging.
2. **Kennis en kunde benutten**
In gemeenschappen is enorm veel lokale kennis. Benut deze en wees niet 'bang voor de burger'. Hierbij zou een inspanningsverplichting kunnen helpen.
3. **Inzicht in het instrumentarium creëren**
Een overzicht van verschillende vormen van participatieprocessen en hoe en wanneer deze goed werken zou helpen bij de organisatie van deze processen, evenals casussen ter inspiratie.
4. **Het begrip erfgoed definiëren**
Er is geen definitie van wat erfgoed is, maar het is vaak breder dan nu wordt aangenomen. En zou meer bewustzijn moeten komen. Misschien met een campagne: 'Wat is erfgoed voor u?'.
5. **Actieve co-creatie initiëren**
De overheid moet het goede voorbeeld geven met co-creatie, maar moet daar nog in leren. We moeten gewoon gaan doen, lerend vermogen in de organisatie!

Op weg naar werksessie II: synthese

Met het oog op de Uitvoeringsagenda Faro waar we naartoe werken, is het doel om uiteindelijk concrete acties te formuleren die toekomstige participatieprocessen waardevoller, gelijkwaardiger en eerlijker te maken.

De twee groepen kwamen in de eerste ronde gezamenlijk uit op totaal 13 speerpunten. Sommige van deze speerpunten lagen dicht bij elkaar. Om die reden zijn in opmaat naar de tweede werksessie de speerpunten uit de eerste werksessie samengebracht tot 6 speerpunten. Deze speerpunten zijn een ordening van de meest genoemde punten uit de eerste sessie. Dit is gedaan om het gesprek in de tweede sessie te structureren en tot zo concreet mogelijke acties te komen.

Bij ieder speerpunt wordt aangegeven op welke speerpunten uit de eerste werksessie deze zijn gebaseerd. Dit wordt uitgedrukt als (bijvoorbeeld) II-1, verwijzend naar speerpunt 1 van groep II.

Erfgoed voor en door mensen (I-1, I-2, I-3, I-5, I-8)

Erfgoed is van ons allemaal. Het is daarom belangrijk dat iedereen dit eigenaarschap voelt. Dit betekent enerzijds het gelijkwaardig verdelen van de 'macht' om te mogen beslissen over dit gemeenschapsbezit, maar anderzijds ook het samen verantwoordelijkheid nemen voor het instandhouden ervan. Zet bij (her) ontwikkelingen daarom in op het creëren van een community rondom het erfgoed, dan wel het koesteren van een bestaande community. Dit zal niet alleen leiden tot een democratischer proces, maar ook tot gedragen erfgoedontwikkelingen die voor de toekomst geborgd worden door deze community. Denk bij het initiëren van communityvorming ook aan het verbinden van erfgoedontwikkelingen aan andere 'zachte waarden' zoals gezondheid, sociale cohesie en een groene leefomgeving.

Wegwijs in het participatieweb (I-4, II-3)

Er is jarenlange ervaring opgedaan met participatieprocessen, met wisselende resultaten. Gebruik die ervaringen om inzicht te krijgen in het brede scala aan manieren waarop participatieprocessen kunnen worden opgezet en begeleid. Maak een overzicht van het 'instrumentarium' en bij welk type participatieproces dit past: bij voorkeur geïllustreerd met inspirerende praktijkvoorbeelden. Bij de keuze voor een geschikt instrumentarium hoort ook het in kaart brengen van de belangen en ontwikkelingen die op een gebied afkomen. Deze analyse is cruciaal om te kunnen kiezen voor de juiste methodes en instrumenten.

Open voor alle perspectieven

(I-6, II-1)

In participatieprocessen hebben deelnemers met verschillende belangen en achtergronden regelmatig moeite om zich te verplaatsen in de andere partijen. Om te voorkomen dat participatieprocessen hierdoor vastlopen of leiden tot onvrede is de juiste begeleiding van deelnemers belangrijk, bij voorkeur door een neutrale partij. Een goed praktijkvoorbeeld hiervan is de cursus Vrijwilligers en de Omgevingswet van de Nederlandse Archeologie Vereniging en erfgoedvereniging Heemschut. Daarnaast is het tijdstip waarop participanten worden betrokken hierin cruciaal: zorg dat dit op tijd gebeurt zodat er nog ruimte is voor een breed scala aan initiatieven en alle participanten echt invloed hebben.

Kennis en kunde waarderen en benutten

(I-7, II-2)

In gemeenschappen is een enorme schat aan lokale kennis. Benut deze ook! Burgers zijn net zo goed expert over hun leefgebied als een professional die betrokken is bij het participatieproces. Geef hen de mogelijkheid om echt bij te dragen aan het proces. Bijvoorbeeld een inspanningsverplichting voor ontwikkelaars/overheden om bewoners op een dergelijke manier te raadplegen zou hierbij kunnen helpen.

Het begrip erfgoed definiëren

(II-4)

Er is onder het brede publiek op dit moment nog geen goed beeld van wat we onder cultureel erfgoed verstaan in het kader van de Omgevingswet, en hoe erfgoed kan bijdragen in ruimtelijke processen. Wel is duidelijk dat het veel breder is dan nu vaak wordt aangenomen. Erfgoed gaat niet alleen over monumenten of beschermde stadsgezichten, maar kan ook betrekking hebben op een lokaal feest dat al tientallen jaren plaatsvindt. Men is zich vaak niet bewust van 'wat allemaal erfgoed is': er zou meer bewustzijn moeten komen. Bijvoorbeeld een publiekscampagne 'wat is erfgoed voor u?' zou hierbij kunnen helpen.

Actieve co-creatie

(II-5)

In plaats van praten over participatie en co-creatie, moeten we dit vooral gaan doen! De overheid moet het hierin het goede voorbeeld geven met co-creatie, maar moet daar zelf nog in leren. Daarin moet de overheid niet bang zijn om fouten te maken: zorg voor lerend vermogen in de organisatie! Zonder het te doen, leren we ook niet hoe het moet. Aandachtspunten zijn hierbij wel wie de meer uitgebreide participatieprocessen gaat bekostigen en waar de capaciteit om dit te organiseren vandaan komt.

Interactieve werksessie II

5 juli 2022

De tweede interactieve werksessie stond in het teken van aanscherpen en concretiseren. De speerpunten benoemd op basis van de input uit sessie I zijn in deze sessie verder uitgediept en concreter gemaakt.

Hoe zorgen we ervoor dat de wensen realiteit worden? In twee groepen gingen we van abstracte dromen naar concrete acties. In dit hoofdstuk bespreken wij beknopt de bevindingen per speerpunt.

Naast de speerpunten op de volgende pagina's benoemen we hier kort enkele algemene noties:

Vertrouwen als randvoorwaarde

In alle speerpunten kwam, weliswaar op verschillende manieren, het vertrouwen tussen de deelnemers als belangrijke voorwaarde naar voren. Hoewel de Omgevingswet en de grotere rol voor burgerparticipatie die hierin wordt geborgd deels uitkomst kan bieden, is hier extra aandacht voor nodig. Tussen de speerpunten bestaat wederkerigheid. Enerzijds zijn ze er (gezamenlijk) op geënt om het vertrouwen (terug) te winnen, anderzijds is een vertrouwensbasis ook gewenst om te kunnen werken aan de speerpunten.

Balanceren tussen vastgelegd en flexibel

Tijdens de sessies kwam een duidelijke twijfel naar voren over het vastleggen van beleidskaders. In de Omgevingswet schuilt een zekere 'vrijblijvendheid': er zijn geen harde voorschriften over het organiseren van participatie noch een standaard waaraan voldaan moet worden. Enerzijds zou het opstellen van meer harde regels hierbij kunnen helpen, anderzijds maakt het 'maatwerk' bij individuele processen (deels) onmogelijk. De balans tussen wat wordt vastgelegd en wat flexibel blijft is daarom cruciaal.

Erfgoed op zichzelf vs. erfgoed in het grotere geheel

Er zijn veel verschillende typen participatieprocessen, erfgoed is hierbij geen uitzondering. Tijdens de sessies werd een duidelijk onderscheid herkend tussen 'op zichzelf staande' erfgoedparticipatieprocessen (bijvoorbeeld de herontwikkeling van een gebouw) en participatieprocessen waarbij erfgoed onderdeel is van een gebiedsontwikkeling (bijvoorbeeld erfgoed binnen de ontwikkeling van een energielandschap). Hoewel de speerpunten op de volgende pagina's in beide gevallen handvatten bieden, is het belangrijk om bewust te zijn dat in grotere gebiedsprocessen zich 'extra' uitdagingen aandienen. Zo herkennen diverse deelnemers hoe ingewikkeld het is in gebiedsprocessen om erfgoed de gelijkwaardige rol te geven die het verdient wanneer dit wordt afgezet tegen bijvoorbeeld economie of natuur.

Erfgoed voor en door mensen

Erfgoed is van ons allemaal. Het is daarom belangrijk dat iedereen dit eigenaarschap voelt. Dit betekent enerzijds het gelijkwaardig verdelen van de 'macht' om te mogen beslissen over dit gemeenschapsbezit, maar anderzijds ook het samen verantwoordelijkheid nemen voor het instandhouden ervan. Zet bij (her)ontwikkelingen daarom in op het creëren van een community rondom het erfgoed, dan wel het koesteren van een bestaande community. Dit zal niet alleen leiden tot een democratischer proces, maar ook tot gedragen erfgoedontwikkelingen die voor de toekomst geborgd worden door deze community. Denk bij het initiëren van communityvorming ook aan het verbinden van erfgoedontwikkelingen aan andere 'zachte waarden' zoals gezondheid, sociale cohesie en een groene leefomgeving.

Doel

Dit speerpunt dient meerdere doelen. Allereerst is dat om te bereiken dat men **samen verantwoordelijkheid** neemt voor 'ons' erfgoed en daarmee ook **communityvorming voor de lange termijn** initiëren. Het is daarbij belangrijk het draagvlak voor het erfgoed te verbreden danwel behouden. Dit tezamen moet leiden tot een 'netwerk' rond erfgoed dat zich inzet voor de borging van ons erfgoed voor de toekomst.

Opgave

De voornaamste opgave hierbij is **het bereiken van alle gemeenschappen** waarvoor het erfgoed in kwestie relevant is. Daarnaast is het borgen van gelijkwaardigheid een uitdaging: hiervoor moeten initiatiefnemers (bijv. de overheid) macht uit handen geven. De vraag is in welke mate men dit durft en kan. Deze gelijkwaardigheid betekent ook dat iedereen vroegtijdig moet worden betrokken, op een gelijkwaardig informatieniveau kan komen en mee kan denken.

Actie

Het is onmogelijk om af te dwingen dat iedere gemeenschap participeert. Het is wel mogelijk om een **inspanningsverplichting** in te stellen waarop initiatiefnemers kunnen worden beoordeeld. Dit kan d.m.v. een zogenaamde **checklist** die ervoor zorgt dat initiatiefnemers kunnen worden aangesproken op hoe zij het proces doorlopen. Risico hierbij is dat dit ook tot juridische procedures kan leiden. In de Omgevingswet is echter sowieso al opgenomen dat bij 'onvoldoende' participatie er zienswijzes kunnen worden ingediend en in sommige gevallen ook bezwaar en beroep mogelijk zijn. Een checklist kan dan juist helpen om te beoordelen of een bezwaar gegrond is.

Actor

De actoren voor deze actie opereren hoofdzakelijk op **lokaal niveau**: er is een grote rol weggelegd voor de lokale 'community'. De gemeente kan deze gemeenschappen ondersteunen en meer zeggenschap geven door een participatiechecklist op te stellen, alsook de 'mate' van minimaal benodigde participatie voor initiatiefnemers. De participatieladder kan gebruikt worden als hulpmiddel om het gewenste niveau van participatie vast te stellen. Door aan elke participatietrede criteria te koppelen, wordt duidelijk waaraan het proces moet voldoen. Het is wenselijk om deze checklist bestuurlijk vast te stellen, zodat het niet te vrijblijvend blijft.

Wegwijs in het participatieweb

Er is jarenlange ervaring opgedaan met participatieprocessen, met wisselende resultaten. Gebruik die ervaringen om inzicht te krijgen in het brede scala aan manieren waarop participatieprocessen kunnen worden opgezet en begeleid. Maak een overzicht van het 'instrumentarium' en bij welk type participatieproces dit past: bij voorkeur geïllustreerd met inspirerende praktijkvoorbeelden. Bij de keuze voor een geschikt instrumentarium hoort ook het in kaart brengen van de belangen en ontwikkelingen die op een gebied afkomen. Deze analyse is cruciaal om te kunnen kiezen voor de juiste methodes en instrumenten.

Doel

Het doel van dit speerpunt is het in staat stellen van alle betrokken partijen om op de juiste manier én het juiste moment betrokken te worden in participatieprocessen. Hiervoor is het cruciaal om te begrijpen welke methodes passen bij welk participatieproces, van beleid tot uitvoering. Het verkrijgen van een **overzicht in het instrumentarium voor participatieprocessen** kan hier uitkomst bieden. Het gaat dan om methodes geïllustreerd met praktijkvoorbeelden. Het kan gaan om goede én slechte voorbeelden: zo leren we juist welke methode werkt voor welk type proces.

Opgave

Er is al ervaring opgedaan met participatieprocessen: de inhoud is er. Het gaat nu vooral om het **verkrijgen van overzicht**. Hiervoor is het van belang dat er meer uitwisseling plaats vindt: men moet bereid zijn van elkaar te leren. Ook als het participatieproces misschien niet zo liep als gehoopt. Er moet ruimte zijn voor experiment, en dus fouten.

Actie

Het **Faro platform** bevat al diverse inspirerende praktijkvoorbeelden. Hier zou goed op kunnen worden voortgebouwd door meer info over het participatieproces dat voorafging aan het eindresultaat toe te voegen. Daarnaast is er behoefte aan een '**participatiehelpdesk**' waar men met vragen terecht kan: dit zou voor de erfgoedsector ook kunnen worden gekoppeld aan het Faro platform. Deze helpdesk zou initiatiefnemers ook kunnen begeleiden in de **analyse** van de belangen en ontwikkelingen in het betreffende gebied.

Actor

De actoren voor deze actie opereren hoofdzakelijk op Rijksniveau, omdat er behoefte is aan één centraal overzicht. Met het oog op de kansen die het Faro platform biedt, zou de **Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed** in de verdere ontwikkeling hiervan een rol kunnen spelen. Zij zouden als organisator en coördinator van dit participatieplatform en bijbehorende helpdesk kunnen optreden.

Open voor alle perspectieven

In participatieprocessen hebben deelnemers met verschillende belangen en achtergronden regelmatig moeite om zich te verplaatsen in de andere partijen. Om te voorkomen dat participatieprocessen hierdoor vastlopen of leiden tot onvrede is de juiste begeleiding van deelnemers belangrijk, bij voorkeur door een neutrale partij. Een goed praktijkvoorbeeld hiervan is de cursus Vrijwilligers en de Omgevingswet van Nederlandse Archeologie Vereniging en erfgoedvereniging Heemschut. Daarnaast is het tijdstip waarop participanten worden betrokken hierin cruciaal: zorg dat dit op tijd gebeurt zodat er nog ruimte is voor een breed scala aan initiatieven en alle participanten echt invloed hebben.

Doel

Het doel van dit speerpunt is om in participatieprocessen de verschillende **belangen en achtergronden beter te begrijpen**. Dat betekent dat zoveel mogelijk belangen ook daadwerkelijk vertegenwoordigd dienen te worden: initiatiefnemers zouden zich daarom moeten inspannen zodat de groep participanten zo divers en inclusief mogelijk wordt.

Opgave

Om een inclusieve groep om tafel te krijgen is **het scheppen van voldoende vertrouwen** cruciaal. Hiervoor is een duidelijke **scheiding nodig tussen proces en inhoud**, waarbij de onafhankelijkheid in het proces goed dient te worden geborgd. Wanneer het participatieproces bijvoorbeeld wordt begeleid door ambtenaren die ook inhoudelijk betrokken zijn, kan dit tot wantrouwen leiden. Daarnaast is de opgave hoe men **gesprekspartners die niet vaak worden gehoord om tafel kan krijgen**.

Actie

Begin het participatieproces met een open dialoog over hoe het proces zal gaan verlopen. Laat lokale bewoners ook **'participeren over het proces'**: kies bijvoorbeeld in samenspraak met de lokale bewoners een (externe) procesbegeleider. Dit neemt niet alleen wantrouwen bij de deelnemers over eventuele partijdigheid weg, maar maakt van de verschillende participanten ook gelijkwaardige gesprekspartners. Dit herstel van vertrouwen kan ervoor zorgen dat ondervertegenwoordigde groepen wél participeren. Externe procesbegeleiding zal niet altijd mogelijk zijn. In dit geval kan een 'participatie-ambtenaar' per gemeente uitkomst bieden. In het kader van neutraliteit is ook het organiseren van participatie op een neutrale locatie belangrijk.

Actor

De actoren voor deze actie opereren hoofdzakelijk op **lokaal niveau**, het betreft de uitwisseling tussen gemeente en lokale bewoners. Het 'participeren over het proces' is een arbeidsintensieve stap en zou door een speciale **'participatie-ambtenaar'** verder kunnen worden uitgewerkt en uitgevoerd. De gemeente kan randvoorwaarden meegeven die bijvoorbeeld bepalen in welke situatie er externe procesbegeleiding gezocht dient te worden.

Kennis en kunde waarderen en benutten

In gemeenschappen is een enorme schat aan lokale kennis. Benut deze ook! Burgers zijn net zo goed expert over hun leefgebied als een professional die betrokken is bij het participatieproces. Geef hen de mogelijkheid om echt bij te dragen aan het proces. Bijvoorbeeld een inspanningsverplichting voor ontwikkelaars/overheden om bewoners op een dergelijke manier te raadplegen zou hierbij kunnen helpen.

Doel

Het belangrijkste doel is dat in participatieprocessen de **kennis en kunde van lokale deelnemers op waarde wordt geschat** en ook daadwerkelijk wordt gebruikt in het proces. Laat hen de 'wetenschap' die de betrokken experts inbrengen verder aanvullen. Zo ontstaat er een meer gedragen uitkomst van het proces omdat participanten hun bijdrage ook herkennen in het eindresultaat.

Opgave

Voornaamste opgave bij dit speerpunt is **het aan tafel krijgen van alle (of zoveel mogelijk) partijen** met relevante kennis en kunde voor het proces. Alleen met hen samen kun je het 'lokale verhaal' meenemen in het proces.

Actie

Zorg voor **duidelijke stappen in het proces**: zoals initiatief, spelregels, uitvoering. Betrek vervolgens participanten ook op tijd in het proces, zo vroeg mogelijk vanaf het initiatief. Hier gaat een goede stakeholderanalyse aan vooraf, zodat er een goed beeld is van het 'speelveld' en alle relevante partijen worden betrokken. Nodig aan het begin van het participatieproces ook partijen uit die het **verhaal van de plek** kunnen vertellen, nog zonder de context van een komend gebiedsproces: zorg voor een open dialoog. Vervolgens is het door middel van spelregels voor iedereen duidelijk wat zijn/haar rol wordt in het proces. Zo kan de kennis en kunde ook op de juiste plek worden ingezet gedurende het participatieproces.

Actor

De actoren voor deze actie opereren hoofdzakelijk op **lokaal niveau**, het gaat om lokale bewoners in samenwerking met initiatiefnemers. Beleid over de te nemen processtappen zou kunnen worden gekoppeld aan de participatieverordening die de individuele gemeentes uitwerken. Iedere gemeente kan hier ieder eigen beleid voor op stellen, dit kan bijvoorbeeld door het inzetten van een **'participatie-ambtenaar'** die dit beleid vervolgens ook kan (helpen) uitvoeren.

Het begrip erfgoed definiëren

Er is onder het brede publiek op dit moment nog geen goed beeld van wat we onder cultureel erfgoed verstaan in het kader van de Omgevingswet, en hoe erfgoed kan bijdragen in ruimtelijke processen. Wel is duidelijk dat het veel breder is dan nu vaak wordt aangenomen. Erfgoed gaat niet alleen over monumenten of beschermde stadsgezichten, maar kan ook betrekking hebben op een lokaal feest dat al tientallen jaren plaatsvindt. Men is zich vaak niet bewust van 'wat allemaal erfgoed is': er zou meer bewustzijn moeten komen. Een brede, integrale benadering van erfgoed is ook het uitgangspunt van het Verdrag van Faro.

Doel

Door het begrip erfgoed breder uit te leggen en vooral ook uit te dragen dat erfgoed zoveel meer is dan alleen een monument, kan de **betrokkenheid van gemeenschappen bij cultureel erfgoed** in een gebied worden vergroot. Door bewustmaking dat bijvoorbeeld een perenlaantje waar de buurt aan gehecht is ook erfgoed is, kunnen bewoners zelf definiëren wat erfgoed voor hen is. Zo kan de '**genius loci**' van een plek beter worden beschermd in ruimtelijke ontwikkelingen.

Opgave

De voornaamste opgave is om een **diversiteit aan groepen om tafel** te krijgen om mee te praten over het erfgoed in hun omgeving. Dat betekent mogelijk een grotere inspanning om dit te bereiken. Hierbij is het creëren van meer bewustzijn dat erfgoed 'altijd en overal' is en allerlei vormen kan aannemen essentieel. Daarnaast is het belangrijk dat duidelijk is dat men als expert dat niet enkel komt 'halen' (tijd, informatie, etc.) maar dat ook iets 'brengen' (educatie, beschermingsstatus, etc.).

Actie

Omdat het zo persoonlijk is, is het lastig om het begrip erfgoed precies te definiëren. Wel is duidelijk dat het draait om kernbegrippen als kwaliteit, betekenis, DNA en identiteit. Omdat erfgoed momenteel niet zo breed wordt begrepen is het belangrijk om dit soort begrippen te gebruiken, net als termen als 'beeldbepalend', '(cultuur) historisch', 'streekeigen', etc. Door op deze manier over **erfgoed** te praten komt het **dichter bij de mensen** en is het makkelijker om er een **open gesprek** over te voeren. Voer deze gesprekken vroeg in het proces en communiceer wat er 'te halen valt' voor deelnemers. In algemene zin zou er gewerkt kunnen worden aan meer bekendheid en duiding: bijvoorbeeld met een publiekscampagne 'wat is erfgoed voor u?'

Actor

De actoren voor deze actie opereren in eerste instantie hoofdzakelijk op Rijksniveau. De **Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed** (of het **ministerie van OCW**) zou een publiekscampagne op kunnen zetten om meer bewustzijn over erfgoed te creëren. Het vervolgens voeren van een open gesprek dat de juiste verhalen naar boven brengt is de verantwoordelijkheid van **initiatiefnemers**, bijvoorbeeld de gemeentes.

Actieve co-creatie

In plaats van praten over participatie en co-creatie, moeten we dit vooral gaan doen! De overheid moet het hierin het goede voorbeeld geven met co-creatie, maar moet daar zelf nog in leren. Daarin moet de overheid niet bang zijn om fouten te maken: zorg voor lerend vermogen in de organisatie! Zonder het te doen, leren we ook niet hoe het moet. Aandachtspunten zijn hierbij wel wie de meer uitgebreide participatieprocessen gaat bekostigen en waar de capaciteit om dit te organiseren vandaan komt.

Doel

Het doel is om **al lerend meer ervaring op te doen** met participatieprocessen. Er zullen fouten gemaakt worden, maar we beginnen ook niet op 0. Daarom moeten overheden niet bang zijn om lerend vermogen in de organisatie te stimuleren. Als we het niet doen, kunnen we er ook niet van leren.

Opgave

De voornaamste opgave hierbij is het **werken aan veiligheid en vertrouwen**. Participatieprocessen in het verleden hebben niet altijd geleid tot meer in vertrouwen in de overheid, daarom moet de communicatie goed en transparant zijn. Daarnaast is het een uitdaging om de juiste vragen te stellen en daarmee de opgaven naar boven te halen.

Actie

Beginpunt in participatieprocessen zou moeten zijn om vooral **duidelijk te zijn over wat de scope** is (waarover kan men mee beslissen en waarover niet) en daarmee vanaf het begin de verwachtingen goed te managen. Wees helder over dat het publiek (vaak) wordt betrokken voor advies, en niet voor een doorslaggevende beslissing. Bespreek ook aan het begin de '**spelregels**', voor zowel bewoner als expert of bestuurder. Wees daarbij ook helder over wie de uiteindelijke beslissing maken en hoe deze personen wel of niet zijn betrokken in het participatieproces zelf.

Actor

De actoren voor deze actie opereren hoofdzakelijk op **lokaal niveau**. Het is vooral voor **individuele gemeentes** belangrijk om (meer) ervaring op te doen met participatieprocessen: zij staan het dichtste bij de inwoners en doorlopen deze processen het vaakst. Hier kan de eerdergenoemde '**participatie-ambtenaar**' helpen om dit in goede banen te leiden. Dit zorgt ook voor een meer afstand tussen de begeleiding van het proces door de participatie-ambtenaar en de bijdrage van andere ambtenaren: zij kunnen zich dan richten op de inhoudelijke samenwerking met de bewoners. Dit zorgt voor transparantie en neutraliteit. Externe procesbegeleiding kan ook uitkomst bieden (zie ook speerpunt *Open voor alle initiatieven*).

Nawoord

Als moderators van de werksessies en auteurs van het rapport vielen ons enkele punten op. In dit nawoord stippen wij enkele van onze bevindingen aan. Dit is nadrukkelijk geen directe input die wij tijdens de werksessies hebben opgehaald, maar onze eigen korte reflectie.

- Sommige speerpunten liggen dicht bij elkaar. Dit geldt met name voor de speerpunten **erfgoed voor en door mensen, kennis en kunde waarderen en benutten** en **het begrip erfgoed definiëren**. Ze zijn er alledrie op een verschillende manier op gericht om erfgoed dicht bij de mensen te brengen. Dit kan zijn door samen erfgoed te definiëren door middel van community-mapping (wat heeft erfgoedwaarde voor u?), door de lokale kennis en kunde te benutten (wat betekent dit erfgoed voor u?) en door erfgoed 'voor en door' mensen te laten zijn en hen hier een rol te geven (wat kunt u betekenen voor dit erfgoed?). Deze speerpunten gaan daarom hand in hand met elkaar en dragen gezamenlijk bij aan het geven van een rol en betekenis van erfgoed in de levens van mensen.
- In meerdere speerpunten lijkt een behoorlijke rol te zijn weggelegd voor de individuele gemeentes. Het is belangrijk om hierbij te realiseren dat gemeentes momenteel met het huidige takenpakket vaak al overbelast zijn. De komst van een participatie-ambtenaar zou in een ideale situatie uitkomst bieden, maar zeker bij kleinere gemeentes zal hier niet zonder meer budget voor zijn. Veel van de benoemde acties voor gemeentes hoeven echter niet per gemeente individueel te worden uitgevoerd. Bij het opstellen van een participatiechecklist zou een koepelorganisatie van gemeentes als de VNG efficiënter kunnen optreden dan iedere gemeente voor zichzelf. Een gezamenlijke participatiechecklist kan dan vervolgens per gemeente worden gecontroleerd, eventueel aangepast worden op de lokale situatie en worden vastgesteld.
- In de Omgevingswet krijgen initiatiefnemers zelf de verantwoordelijkheid om een participatieproces te organiseren. Dit leidt tot nieuwe, extra verantwoordelijkheden voor de gemeente. Het zal namelijk zo zijn dat naast dat de gemeente in sommige gevallen zelf initiatiefnemer is, zij waarschijnlijk ook zal optreden als 'controleur' van participatieprocessen door andere initiatiefnemers. Omdat er vooral bij kleinere gemeenten niet altijd vanuit elk vakgebied vertegenwoordiging is, zou het bij ontwikkelingen die erfgoed betreffen kunnen helpen wanneer zij ondersteuning krijgen vanuit de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed. Dit kan bijvoorbeeld door middel van een handreiking met handvatten voor projectontwikkelaars over hoe zij bij erfgoedvraagstukken dienen om te gaan met het participatieproces.

Conclusie

De speerpunten beschreven in de voorgaande pagina's zijn er gezamenlijk op geënt om participatieprocessen waardevoller, democratischer en soepeler te maken. Hierin vinden het Verdrag van Faro en de Omgevingswet elkaar.

Het belangrijkste uitgangspunt van het Verdrag van Faro is 'het recht van om betrokken te zijn bij erfgoed en te participeren aan het culturele leven'. Participatie in de Omgevingswet (alhoewel niet specifiek gericht op erfgoed) is op vergelijkbare principes gebaseerd. In de Omgevingswet wordt ook (vroegtijdige) betrokkenheid gestimuleerd, maar in dit geval wordt er niet expliciet gesproken over een recht, maar over een motiveringsplicht. Lokale overheden kunnen zelf vormgeven aan hun participatiebeleid, waarin eventuele verdere aanscherpingen of verplichtingen voor initiatiefnemers kunnen worden verankerd. De speerpunten uit de werksessies vormen hiervoor een goede basis. In de Uitvoeringsagenda Faro zal dit voor het thema Omgevingswet verder worden uitgewerkt.

In de tussentijd zijn er al veel hulpmiddelen beschikbaar. Zo is er veel informatie te vinden over erfgoedparticipatie op het [Faro platform](#) en is er een rijke selectie aan praktijkvoorbeelden van succesvolle erfgoedparticipatie te vinden bij [Faro in de praktijk](#). Ook het [Receptenboek burgerparticipatie in de archeologie](#) bevat waardevolle inspiratie voor participatie in archeologie en erfgoed. Over participatie binnen de Omgevingswet is veel informatie te vinden bij het [Informatiepunt Leefomgeving \(IPL0\)](#) en kan bijvoorbeeld de [Denkwijze\(r\) voor goede participatie](#) inspiratie en handvatten bieden.

Met dit document leggen wij het eerste fundament voor de Uitvoeringsagenda Faro. Hiervoor was de input van de deelnemers uit de erfgoedsector onmisbaar. Graag spreken wij onze dank naar hen uit.

Colofon

Opdrachtgever

Frank Altenburg (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

Deelnemers aan de werksessies

Bianca van den Berg (Ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap)

Rens van den Berg (Provincie Zuid-Holland)

Gertjan de Boer (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

Hans Buis (Erfgoedvereniging Heemschut)

Matthijs Burger (Gemeente Leiden)

Michiel van der Burght (StadsHerstel Amsterdam)

Jim Hendriks (Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed)

Maarten Koenders (Provincie Zuid-Holland)

Dorothee Koper-Mosterd (Atelier Rijksbouwmeester)

Tijts van Mierlo (Landelijk Samenwerkingsverband Actieve Bewoners)

Marijke Nieuwenhuis (Provincie Drenthe)

Bas Schout (Dorp, Stad en Land)

Marco Simjouw (Provincie Zuid-Holland)

Elyze Storms-Smeets (Gelders Genootschap / Wageningen Universiteit)

Kim van de Ven (Gelders Genootschap / Wageningen Universiteit)

Marieke van Winkelhoff (Erfgoedhuis Zuid-Holland)

Maarten Wispelweij (Regio Noord-Veluwe)

Kim Zweerink (Mooi Noord-Holland)

Moderators en auteurs

Jan Bouman (Land-iD)

Tim Kisner (Land-iD)

Michelle Leemkuil (Land-iD)

Loes van der Vegt (Land-iD)

Strategisch ontwerpers
voor gebieden in beweging

Land-id
Kantoorgebouw De Enk
Tivolilaan 205
6824 BV Arnhem

www.land-id.nl